

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів

ЕТИКА

5–6 класи

УВАГА!

Авторські права на текст програми “Етика, 5—6 кл.” належать Міністерству освіти і науки України та авторам програми. Авторське право на видрук програми (враховуючи редагування, коректуру, верстку, художнє оформлення) належить видавництву “Перун” згідно з “Угодою № 17/69-05 на випуск підручників (навчальної літератури) від 27.07.2005 р.” між Міністерством освіти і науки України та видавництвом “Перун”.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Етика належить до світоглядних дисциплін. Її часто називають практичною філософією і вивчають не тільки для того, щоб дізнатися, що таке, наприклад, доброчинство, а насамперед для того, щоб бути доброчинними. Зміст етики як науки — це знання, реалізовані в ставленні особистості до інших людей, суспільства й природи.

Основною **метою** шкільного курсу “Етика” є створення умов для формування моральних цінностей і орієнтирів особистості, моральної культури і культури поведінки учня.

Загальну мету дають змогу реалізувати такі **завдання**:

- поглиблювати знання учнів про людину та моральні взаємини в суспільстві, основні моральні норми та цінності українського суспільства та людства, правила етикету, правила культури поведінки;
- удосконалювати вміння керуватися в поведінці моральними нормами та цінностями, виявляти дружелюбність, ввічливість, повагу й чуйність до інших, толерантність та милосердя, відрізнити моральність та аморальність, дотримуватися етикетних норм у повсякденному житті, контролювати, оцінювати та регулювати свої взаємини з іншими, здійснювати вибір у складних життєвих ситуаціях, орієнтуючись на моральні цінності;
- формувати позитивне ставлення й мотивацію до застосування моделей поведінки, орієнтованих на моральні цінності українського суспільства та людства в цілому;
- збагачувати досвід моральних взаємин з однолітками, батьками, вчителями, знайомими й незнайомими людьми;
- стимулювати пізнавальний інтерес учнів до етичного знання, до основ моральної культури.

Програмою передбачено вивчення курсу “Етика” в 5—6 класах загальноосвітніх навчальних закладів. Навчальний матеріал структуровано так, щоб не тільки зберегти наступність і послідовність вивчення тем від 5-го до 6-го класу, а й найповніше реалізувати міжпредметні зв’язки та принцип наступності між початковою, основною та старшою школою. Це зумовлено тим, що за Державним стандартом освіти предмет “Етика” в основній школі є складовою освітньої галузі “Суспільствознавство”. Крім того, вивчення етичних проблем відбувається на уроках мови, літератури, художньої культури, природознавства тощо.

Курс етики структурований за такими загальними тематичними блоками-розділами:

5-й клас

Вступ. Що вивчає етика.

1. Чим керується людина у своїх вчинках та поведінці.
2. Які правила визначають гармонію людини із собою та з найближчим оточенням.
3. Якими є моральні норми та правила співжиття в людському суспільстві.
4. Що означає дотримуватися норм етикету в повсякденному житті.

6-й клас

Вступ.

1. Цінності людини в сучасному світі.
2. Людина — частина Всесвіту.
3. Моральні виміри спілкування.
4. Цінності демократичного громадянського суспільства.

Відповідно до сучасних уявлень про методологічні засади конструювання змісту освіти в програмі застосовано: аксіологічний, соціокультурний, культурологічний та діяльнісний підходи.

Аксіологічний підхід передбачає засвоєння учнями на початковому рівні змісту основних етичних понять та моральних категорій, що відбивають систему загальнолюдських та національних цінностей. У процесі опрацювання матеріалу курсу вчитель має створити умови для розуміння та усвідомлення учнями таких основних етичних понять, як, наприклад, добро і зло, доброчинство, сором і совість, товаришування й дружба тощо. Програмою передбачено ознайомлення учнів з етикетними нормами, що конкретизують та унаочнюють ці моральні цінності.

Усвідомлення учнями моральних цінностей суспільства закладає основи для формування їхньої власної системи духовних цінностей та морального ідеалу.

Соціокультурний підхід передбачає усвідомлення учнями моралі як одного з соціальних регуляторів систем “індивід—індивід”, “індивід—суспільство”, а також засвоєння ними норм суспільного життя, визнання цінностей взаємоповаги та взаємодопомоги, безкорисливості тощо.

Серед важливих тем, що розкривають складні взаємозв'язки людини й суспільства, особливе місце належить проблемі моральних засад громадянства. Учні набувають уміння оцінювати власні вчинки та вчинки інших з погляду їх суспільної значущості. Засвоюючи зміст “Золотого правила” моралі, вони витлумачують повагу до гідності й прав людини як необхідну умову життя в суспільстві.

Культурологічний підхід передбачає вивчення складових моральної культури особистості й поглиблення та збагачення знань про моральний зміст культури людства, культури, звичаїв і традицій українського народу, різних народів і національностей, які живуть в Україні.

Оскільки курс “Етика” має на меті формування в учнів діяльних чеснот, практичних умінь та навичок (моральної культури), то діяльнісному підходові слід надавати пріоритетного значення. Учителеві варто вбачати свою роль у тому, щоб допомогти учням сформувати своє розуміння добра і зла, моралі та справедливості. Навчитися діяти й поводитись, орієнтуючись на моральні правила та цінності. Основним в етиці вважається не вміння гарно говорити про добро та зло, а намагання чинити добро, стверджувати його своїми вчинками, своїм життям, тобто бути добродієм.

Етика як шкільний предмет передбачає певні особливості організації навчально-виховного процесу. На уроках етики вчитель використовує інтерактивні технології навчання. Актуальними є також бесіда, тестування, моделювання та розв'язування ситуацій, виконання творчих пізнавальних завдань, аналіз художніх текстів, цікавих фактів з історії та сьогодення.

Для кожного класу в програмі вказано загальну кількість годин (усього 35 годин, 1 година на тиждень), години на вивчення кожного з тематичних блоків-розділів разом з уроками узагальнення. Запропонована кількість годин на вивчення кожного розділу є орієнтовною, учитель може її змінювати в межах 35 годин річних. Резервний час учитель може використовувати на власний розсуд.

“Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів”, викладені у програмі, містять перелік основних знань, умінь і навичок, що мають бути сформовані в учнів як

результат засвоєння кожної теми. Особливий наголос зроблено на навчально-інтелектуальних і творчих уміннях.

Зміст курсу є доступним і розрахований на засвоєння його кожною дитиною. Зрозуміло, що етичні знання п'ятикласників не можуть і не повинні бути систематичними і залишаються, у відповідності до віку дітей, на рівні елементарних уявлень і початкових понять. Так само і розвиток умінь учнів знаходиться на початковому рівні. Основним завданням учителя є надати цим знанням і умінням практичної спрямованості, побачити їх відбиток у позитивних проявах моральної поведінки учнів. Тому оцінювання знань і умінь п'ятикласників з етики насамперед має бути орієнтовано на піднесення мотивації учнів до навчання, на їх заохочення не тільки до вивчення предмета, а й до відповідних роздумів, оцінок і поведінки. А отже, вчителю варто ширше застосовувати високі бали.

5-й клас

(35 год, 1 год на тиждень)

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	ВСТУП. ЩО ВИВЧАЄ ЕТИКА Що таке етика. Для чого вивчають етику. Як пов'язані етика та духовний світ людини. Якими є важливі людські чесноти.	Учень/учениця: <i>розповідає</i> про важливість етичних знань у житті людини. <i>Пояснює</i> зміст поняття “етика”. <i>Характеризує</i> людські чесноти як вияви шляхетності, мудрості, справедливості.
3	Тема 1. ЧИМ КЕРУЄТЬСЯ ЛЮДИНА У ВЧИНКАХ ТА ПОВЕДІНЦІ Як розрізнити добро і зло. Чому люди повинні вибирати між добром і злом. Що значить бути доброю людиною. Що таке добродійність.	Учень/учениця: <i>характеризує</i> певні події та явища як прояви добра чи зла. <i>Пояснює</i> критерії оцінки певних учинків (допомога іншим, щирість, щедрість). <i>Наводить приклади</i> добродійності, людяності. <i>Моделює</i> ситуації та розв'язує їх.
	Що таке вчинок. Який вчинок називають подвигом. Як впливають емоції та почуття на нашу поведінку. Як навчитись керувати собою. Що допомагає уникнути помилок та негативних наслідків учинків.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> зміст понять “вчинок”, “подвиг”. <i>Характеризує</i> емоції та почуття, які впливають на нашу поведінку. <i>Обгрунтовує</i> важливість уміння керувати собою.
	Як співвідносяться мораль і етикет. До чого призводить незнання етикетних правил. Які етикетні правила на щодень є найважливішими.	Учень/учениця: <i>розповідає</i> про важливість етикетних норм для життя. <i>Оцінює</i> приклади людської поведінки відповідно до моральних норм та вимог етикету. <i>Моделює</i> ситуації та розв'язує їх.
1	<i>Узагальнення</i>	
6	Тема 2. ЯКІ ПРАВИЛА ВИЗНАЧАЮТЬ ГАРМОНІЮ ЛЮДИНИ ІЗ СОБОЮ ТА З НАЙБЛИЖЧИМ ОТОЧЕННЯМ Що означає бути щасливим. Що таке людська індивідуальність та відчуття гармонії в собі. Чому важливо правильно оцінювати себе.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> зміст понять “людська індивідуальність”, “щастя”, “внутрішня гармонія”, “самооцінка”. <i>Називає і наводить приклади</i> рис характеру людини. <i>Розповідає</i> про важливість самооцінки.
	Що таке гідність та честь. Чому не можна принижувати людську гідність. Чому кожна людина гідна поваги. Як не втратити гідність.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> поняття “гідність”, “честь” та наводить відповідні приклади. <i>Обгрунтовує</i> важливість збереження власної гідності. <i>Моделює</i> ситуації та розв'язує їх.
	Що таке совість. Як пов'язані совість і відповідальність. Зв'язок відповідальності перед собою і перед іншими. Коли людині буває соромно. Чому важливо знати думку інших про	Учень/учениця: <i>пояснює</i> та <i>порівнює</i> поняття “сором” і “совість”. <i>Розповідає</i> про важливість совісті й сорому як регуляторів людської поведінки.

	себе. Коли люди відчувають провину.	<i>Обґрунтовує</i> важливість оцінки своїх вчинків іншими. <i>Наводить приклади</i> визнання власних помилок. <i>Пояснює</i> взаємозв'язок совісті з відповідальністю перед собою. <i>Моделює</i> ситуації та розв'язує їх.
	Яку роль відіграє у житті людини родинне коло, сімейні свята і традиції. Чому необхідні взаємна повага, допомога і чуйність в родинному колі. Якими мають бути сімейні обов'язки. Як уникнути конфлікту в стосунках з рідними.	Учень/учениця: <i>характеризує</i> свою поведінку в колі сім'ї. <i>Наводить приклади</i> сімейних свят і традицій. <i>Характеризує</i> ієрархію родинних зв'язків. <i>Розв'язує</i> ситуативні завдання, демонструючи дотримання етичних норм взаємної поваги, допомоги, довіри, чуйності. <i>Розповідає</i> про важливість виконання своїх обов'язків у сім'ї. <i>Пояснює</i> причини виникнення та варіанти уникнення і розв'язання конфлікту. <i>Моделює</i> ситуації та розв'язує їх.
	З чого починається дружба і вміння дружити. Кого ми називаємо другом. За що ми цінуємо своїх друзів.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> важливість дружби. <i>Обґрунтовує</i> необхідні умови дружніх стосунків. <i>Наводить приклади</i> дружби та вміння дружити.
	Якими є моральні основи товаришування. Як розв'язувати конфліктні ситуації. Що таке честь колективу. Як відрізнити справжній та вигаданий авторитет.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> поняття “товаришування”, “честь колективу”. <i>Наводить приклади</i> взаємодопомоги та поваги в учнівському колективі. <i>Обґрунтовує</i> важливість уміння уникати конфліктів у шкільному колективі. <i>Розповідає</i> про необхідність відповідального ставлення до своїх обов'язків у класі та авторитет. <i>Наводить приклади</i> справжнього та вигаданого авторитету. <i>Аналізує</i> свої вчинки і поведінку, враховуючи їх оцінку однокласниками.
1	<i>Узагальнення</i>	
6	Тема 3. ЯКИМИ Є МОРАЛЬНІ НОРМИ ТА ПРАВИЛА СПІВЖИТТЯ У ЛЮДСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ Як і чому виник етикет. Що таке церемонії, звичаї, традиції, етикетні кодекси. Які манери вважаються гарними.	Учень/учениця: <i>розповідає</i> про роль церемоній та етикетних кодексів у формуванні етикету. <i>Характеризує</i> первісні засоби регуляції поведінки (звичаї, традиції). <i>Пояснює</i> поняття “гарні манери”.
	Якими є моральні норми в культурі українського народу. Яку роль відіграють для українців звичаї гостинності, працелюбність, взаємоповага, допомога сиротам, вдовам, безкорисливість. Якими є звичаї різних народів, які живуть в Україні.	Учень/учениця: <i>обґрунтовує</i> важливість моральних норм у житті українського народу. <i>Наводить приклади</i> моральних звичаїв, традицій українського народу. <i>Характеризує</i> моральні основи звичаїв інших народів, які живуть в Україні. <i>Пояснює</i> суть основних моральних правил життя українського народу.
	Чому люди поважають звичаї, традиції і закони. Чому треба поважати гідність і права людини. Що означає бути громадянином своєї держави. Як ми відчуваємо належність до своєї країни. Як бути корисним суспільству.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> поняття громадянства. <i>Наводить приклади</i> поваги до звичаїв, традицій, символів і законів. <i>Оцінює</i> власні вчинки та вчинки інших з погляду їх суспільної значущості. <i>Обґрунтовує</i> важливість поваги до гідності і прав людини як необхідної умови життя у суспільстві.
	У чому полягає основний зміст “золотого правила” моралі. Поняття моральної норми. Людяність і	Учень/учениця: <i>формулює</i> “золоте правило” моралі й пояснює його

	справедливість як засади морального життя. Чи можна спілкуватися з іншими людьми, не виконуючи сучасних етикетних норм. Чому людяність і справедливість є основою сучасного етикету. Що таке пристойність.	значимість для життя. <i>Наводить приклади</i> сучасного етикету та пояснює його демократичність. <i>Пояснює</i> поняття пристойності як прояв відповідності поведінки до ситуації. <i>Обґрунтовує</i> роль постійного тренування у набутті моральних якостей. <i>Оцінює</i> значущість чеснот (привітності, доброзичливості, делікатності, гідності, благородства, скромності) у людських взаєминах.
1	<i>Узагальнення</i>	
9	Тема 4. ЩО ОЗНАЧАЄ ДОТРИМУВАТИСЯ НОРМ ЕТИКЕТУ В ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ Що таке спілкувальна поведінка та мовний етикет. Що означає бути цікавим і приємним співрозмовником. Які є моральні основи спілкування.	Учень/учениця: <i>розповідає</i> про необхідність доброзичливості, щирості, уваги і поваги до партнера у спілкуванні. <i>Формулює і використовує</i> найважливіші правила бесіди (для того, хто говорить; для того, хто слухає). <i>Моделює</i> ситуації та розв'язує їх.
	Як звертатися до людей. Як вибачитися і пробачити. Як чемно відмовитися чи погодитися. Як висловлювати вдячність.	Учень/учениця: <i>обґрунтовує</i> важливість дотримання правил мовного етикету. <i>Використовує</i> у різних ситуаціях доречні словесні форми. <i>Оцінює</i> спілкування своє та інших, спираючись на норми етикету. <i>Моделює</i> та розв'язує ситуативні завдання.
	Коли доречно користуватися телефоном. Що означає "вміти листуватися". Як оформити листа, що надсилається в мережі Інтернет.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> особливості правил дистантного спілкування. <i>Використовує</i> уміння дистантного спілкування (письмового та електронного листування і телефонних розмов). <i>Моделює</i> та розв'язує ситуації.
	Які є основні правила невербального спілкування. Коли жести бувають красномовнішими за слова. Чому жести багатозначні.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> поняття невербального спілкування. <i>Наводить приклади</i> застосування людьми засобів невербального спілкування (пози тіла, жестів, міміки). <i>Використовує</i> та <i>пояснює</i> основні жести. <i>Характеризує</i> особливості жестикуляції та зміст окремих жестів у різних народів. <i>Моделює</i> та розв'язує ситуативні завдання.
	Чому одяг є виявом індивідуальності. Що таке мода і стиль. Як співвідносяться віяння моди та етикет. Як підібрати для себе одяг.	Учень/учениця: <i>наводить приклади</i> різних стилів і форм одягу. <i>Характеризує</i> роль моди і стилю в житті людини. <i>Пояснює</i> , як виявляються норми етикету в одязі та зовнішності людини. <i>Моделює</i> та розв'язує ситуації.
	Що треба пам'ятати, відвідуючи хворого. Як поводитись у поліклініці та лікарні. Якими є особливості поведінки в дні смутку та печалі. Як висловлювати співчуття та утішати. Як відбуваються вшанування полеглих і поминальні дні.	Учень/учениця: <i>характеризує</i> особливості поведінки під час догляду за хворими, перебування в поліклініці та лікарні. <i>Пояснює</i> особливості поведінки і етикетних норм у дні трауру та вшанування полеглих. <i>Виявляє</i> повагу до традицій вшанування померлих родичів (поминальних днів). <i>Моделює</i> та розв'язує ситуативні завдання.
	Яким є етикет особливих випадків та поведінка в різних життєвих ситуаціях (на святі, на весіллі, в музеї та бібліотеці, в гостях). Як вибирають та приймають подарунки. Як влаштувати свято вдома чи в школі.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> особливості поведінки в спілкуванні з незнайомими людьми. <i>Аналізує</i> власну поведінку та поведінку інших, враховуючи розмаїття життєвих ситуацій.

		<i>Розповідає</i> про важливість дотримання норм етикету в різноманітних ситуаціях. <i>Використовує</i> правила етикету у своїй поведінки у різних ситуаціях шкільного та позашкільного життя. <i>Моделює</i> та розв'язує ситуації.
1	<i>Узагальнення</i>	
2	<i>Підсумкове узагальнення</i>	
4	<i>Резерв</i>	

6-й клас
(35 год, 1 год на тиждень)

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	ВСТУП Для чого вивчаємо етику. Коли й чому виникла мораль. Як мораль впливає на наші вчинки та поведінку. Що означає дотримуватися норм етикету в повсякденному житті.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> зміст понять “етика”, “мораль”, “моральність людини”, “моральні правила поведінки”, “правила етикету”. <i>Висловлює</i> своє судження про роль моралі й етикету в житті людини та суспільства. <i>Наводить приклади</i> етикетних норм поведінки в колі сім’ї, школи, під час зустрічі зі знайомими або незнайомими людьми. <i>Демонструє</i> форми етикетної поведінки в наведених прикладах типових життєвих ситуацій.
6	Тема 1. ЦІННОСТІ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ Людське життя як найвища цінність у сучасному світі. Чи важко бути людиною. Коли людину називають “широю душею”. Як потрібно жити, щоб наші душі визначали як прекрасні.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> , у чому цінність людського життя та наводить приклади відповідної поведінки. <i>Розтлумачує</i> поняття “духовність”, “духовна краса” та наводить приклади духовних потреб людини й проявів краси людської душі. <i>Оцінює</i> ситуації та вчинки людей з позиції проявів духовної краси. <i>Висловлює</i> своє судження про важливість самовдосконалення.
	Чому моральні цінності називають життєвими орієнтирами людини. У чому полягає сила людського духу. Що таке обов’язок. Що означає бути дорослим і самостійним. Як захистити та зберегти честь і гідність.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> поняття “моральні цінності”. <i>Висловлює</i> своє судження про роль і значущість моральних цінностей у житті людини. <i>Наводить приклади</i> вчинків людей, сильних духом. <i>Аналізує</i> ситуації, у яких гостро відчуваються суперечності між “хочу” і “треба”. <i>Характеризує</i> відповідальність за свій вибір та результати дій як показник моральної зрілості людини. <i>Моделює</i> та <i>розв’язує</i> ситуації, пов’язані з виконанням обов’язків у сім’ї, школі, збереженням честі та гідності.
	Що таке справедливість. Що називають несправедливим. Чи легко бути справедливим. Як протидіяти несправедливому.	Учень/учениця: <i>розтлумачує</i> поняття “справедливість”. <i>Оцінює</i> події в навколишньому світі та власному житті з позицій справедливості. <i>Наводить приклади</i> справедливого і несправедливого в житті суспільства, у власному житті. <i>Висловлює</i> своє судження про важливість дотримання принципу справедливості в повсякденному житті, у взаєминах з оточуючими. <i>Наводить приклади</i> протидії несправедливому. <i>Обґрунтовує</i> несумісність насилля і доброчинства.
	Чому без праці життя людини втрачає сенс. Працьовитість як риса моральної вдачі. Що означає “творити себе працею”. Чому будь-яка праця є	Учень/учениця: <i>висловлює</i> своє судження про роль праці в житті людини, у становленні людської особистості.

	почесною.	<i>Наводить приклади високої оцінки праці у фольклорних творах (зокрема, в прислів'ях, казках). Характеризує навчання як відповідальну працю. Аналізує власний внесок у домашню працю.</i>
	Що таке ідеал. Як ми обираємо ідеали. Як відрізнити ідеал від кумира. Як наблизитися до свого ідеалу.	Учень/учениця: <i>пояснює поняття “ідеал”, “кумир”, “ідол”. Висловлює власне розуміння культурної людини. Характеризує типові риси культурної людини. Обґрунтовує важливість самовдосконалення як одного з дієвих засобів наближення до морального ідеалу. Наводить приклади зразків для наслідування.</i>
1	<i>Узагальнення</i>	
6	Тема 2. ЛЮДИНА — ЧАСТИНА ВСЕСВІТУ Чи є людина частиною природи. Як культурна людина повинна ставитися до природи. Що означає “берегти природу”. Моральні зобов'язання людини щодо природного світу.	Учень/учениця: <i>висловлює своє судження про людину як частину природи. Наводить приклади ставлення людини до довкілля й оцінює їх з позиції моралі. Обґрунтовує необхідність ставлення до природи України як національного багатства народу.</i>
	Як пов'язані довкілля та здоров'я людини. Що означає бути “здоровою людиною”. Які звички є шкідливими.	Учень/учениця: <i>пояснює взаємозв'язок здоров'я фізичного та духовного. Обґрунтовує необхідність дотримання правил особистої гігієни. Наводить приклади зумовленості здоров'я людини станом довкілля. Висловлює своє судження про роль фізичної культури в формуванні здорового способу життя. Наводить приклади шкідливих звичок і характеризує їх з позицій фізичного та морального здоров'я людини.</i>
	Що означає пізнати себе. Чому потрібно керувати своїми почуттями та вчинками. Що таке “мистецтво керувати собою”.	Учень/учениця: <i>оцінює свої вчинки та вчинки однокласників з точки зору їх моральної зрілості. Характеризує сильні та слабкі сторони своєї вдачі. Обґрунтовує необхідність подолання негативних рис характеру. Наводить приклади протидії недобрим та нерозумним вчинкам. Висловлює власне розуміння “мистецтва керувати собою”.</i>
	Що означає бути розвинутою людиною. Які заняття розвивають людину. Що таке хобі. Як зробити дозвілля змістовним і цікавим.	Учень/учениця: <i>пояснює поняття “дозвілля”, “хобі”. Висловлює своє судження про важливість самовдосконалення. Обґрунтовує взаємозумовленість особистої культури і можливостей задоволення потреб; необхідність змістовного й цікавого дозвілля. Наводить приклади занять-хобі. Пояснює доцільність правильної організації вільного часу.</i>
	Яку роль відіграють емоції та почуття в житті людини. У чому сила моральних почуттів. Як навчитися культури почуттів.	Учень/учениця: <i>пояснює поняття “почуття” та “емоції”. Наводить приклади почуттів та емоцій. Висловлює своє судження про силу моральних почуттів.</i>
	Чому любов визначають як найвище почуття. Що означає любити. Чи є відмінність між закоханістю та коханням. Як навчитися любити.	Учень/учениця: <i>висловлює судження про любов як найвище почуття. Наводить приклади різних виявів любові; 1—2 крилаті вислови про любов. Обґрунтовує відповідальність, повагу, щирість, здатність до самопожертви як моральне підґрунтя любові. Розповідає про прояви любові в різних життєвих ситуаціях.</i>
1	<i>Узагальнення</i>	
6	Тема 3. МОРАЛЬНІ ВИМІРИ СПІЛКУВАННЯ Як виникають і зберігаються моральні цінності суспільства. Що таке загальнолюдські цінності. Як	Учень/учениця: <i>витлумачує поняття “загальнолюдські цінності”. Висловлює своє судження про роль загальнолюдських</i>

	мораль регулює відносини й спілкування людей.	цінностей у гуманізації життя суспільства. <i>Характеризує</i> поняття “добро”, “справедливість”, “правда”, “щирість” тощо як загальнолюдські цінності. <i>Моделює</i> ситуації, які свідчать про регулятивну функцію моралі.
	Що таке толерантність і нетерпимість. Як проявляти толерантність у спілкуванні з людьми. Що таке повага. Що означає поважати інших.	Учень/учениця: <i>обґрунтовує</i> важливість шанобливого ставлення до інших як передумову успішного спілкування. <i>Пояснює</i> поняття “толерантність”, “нетерпимість”, “повага”. <i>Наводить приклади</i> толерантного ставлення до інших. <i>Виявляє</i> прояви нетерпимості й пропонує шляхи її подолання. <i>Оцінює</i> власну поведінку з позиції толерантності.
	Як розділити радість і печаль іншої людини. Що таке милосердя. Кого називають альтруїстом, а кого — егоїстом. Як співчувати й проявляти милосердя словом і ділом.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> поняття “милосердя”, “альтруїзм”, “егоїзм”. <i>Наводить приклади</i> вияву милосердя у вчинках. <i>Характеризує</i> прояви егоїзму у власній поведінці. <i>Висловлює</i> власне розуміння милосердя та співчуття.
	Місце духовності і релігійності в людському житті. У чому полягає феномен віри. Що таке релігійні почуття і чому їх треба поважати.	Учень/учениця: <i>розрізняє</i> зміст понять “духовність” і “релігійність”. <i>Характеризує</i> феномен віри. <i>Обґрунтовує</i> право кожної людини на свободу віросповідання. <i>Наводить приклади</i> духовних потреб людини; вияву поваги до релігійних почуттів.
	Які релігійні конфесії є в Україні. Що означає бути толерантним до представників іншої релігії. Як поводитися в храмі.	Учень/учениця: <i>наводить приклади</i> свят різних релігійних конфесій в Україні. <i>Розповідає</i> про різні релігійні конфесії в Україні. <i>Характеризує</i> толерантність як умову життя української спільноти. <i>Формулює</i> основні правила поведінки в храмі. <i>Моделює</i> ситуації та розв’язує їх.
1	<i>Узагальнення</i>	
7	Тема 4. ЦІННОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА Чому людину визначають найвищою цінністю демократичного суспільства. Чому мораль громадянського суспільства називають гуманістичною.	Учень/учениця: <i>вигламує</i> поняття “демократичне суспільство”, “громадянин”, “громадянське суспільство”, “гуманістична мораль”. <i>Висловлює</i> судження про людину як найвищу цінність демократичного суспільства. <i>Наводить приклади</i> громадянськості.
	Чи може бути свобода основою моральності. Що розуміють під свободою вибору, дії, волі. Що означає бути самим собою. Чи може людина бути й залишатися собою в суспільстві.	Учень/учениця: <i>обґрунтовує</i> поняття свободи як основи моральності. <i>Висловлює</i> своє розуміння свободи. <i>Пояснює</i> , що означає свобода вибору, дії, волі. <i>Наводить приклади</i> узгодження власних інтересів із суспільними. <i>Моделює</i> та розв’язує ситуативні завдання.
	Що таке права та свободи людини. Чому права людини й права дитини є цінністю громадянського суспільства. Як поважати та захищати права людини в демократичному суспільстві. Як співвідносяться право, свобода й обов’язок.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> поняття “права та свободи людини”. <i>Розповідає</i> про права дитини. <i>Визначає</i> права, свободи та обов’язки громадян України. <i>Аналізує</i> життєві ситуації, пов’язані з реалізацією прав та свобод людини в Україні. <i>Обґрунтовує</i> зв’язок прав та свобод людини з обов’язками. <i>Характеризує</i> права та обов’язки учнів.
	Що таке суспільна справедливість і соціальна різноманітність. У чому ми всі рівні, хоча й різні. Чого вимагає від нас різноманітність життя в громадянському суспільстві.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> поняття “суспільна справедливість”, “соціальна різноманітність”. <i>Наводить приклади</i> суспільної справедливості та соціальної різноманітності. <i>Аналізує</i> ситуації, в яких діють стереотипи та упередження. <i>Моделює</i> та розв’язує ситуативні завдання.

	Як співвідносяться мораль і закон як регулятори життя громадян в демократичному суспільстві. Що означає рівність усіх перед законом.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> поняття “закон”, “рівність усіх перед законом”. <i>Висловлює</i> своє судження про зв’язок моралі та законів. <i>Моделює</i> та <i>розв’язує</i> ситуації.
	Що таке громадянська позиція людини. Чому громадянська позиція є цінністю демократичного суспільства. У чому полягає почуття гідності громадянина.	Учень/учениця: <i>пояснює</i> поняття “громадянська позиція”. <i>Висловлює</i> власне розуміння громадянської активності на прикладі шкільного життя. <i>Наводить приклади</i> впливу громадян на суспільне життя. <i>Моделює</i> та <i>розв’язує</i> ситуації.
	У чому полягає етика відносин між народами в демократичному суспільстві. Як ставитися до культурно-національних особливостей людей, які живуть в Україні. Як проявити повагу до національних традицій, звичаїв та обрядів інших народів.	Учень/учениця: <i>розповідає</i> , чому Україна є багатокультурною державою. <i>Обгрунтовує</i> необхідність толерантних міжетнічних та міжкультурних відносин в Україні. <i>Пояснює</i> відмінність між поняттями “патріотизм” та “шовінізм”. <i>Наводить приклади</i> проявів поваги до національних традицій, звичаїв та обрядів інших народів.
1	<i>Узагальнення</i>	
1	ПІДСУМКОВИЙ УРОК Як громадяни повинні ставитися до своєї держави. Що означає бути громадянином і патріотом України сьогодні. Як пов’язані наші долі з долею Вітчизни.	Учень/учениця: <i>наводить</i> приклади служіння Україні. <i>Оцінює</i> відповідальність та байдужість за долю Вітчизни. <i>Висловлює</i> своє судження про те, яким уявляє своє місце в розвитку країни, пояснює свою позицію. <i>Порівнює</i> активну громадянську позицію і пасивність спостерігача.
4	<i>Резерв</i>	

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З ЕТИКИ

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з етики

Під час оцінювання навчальних досягнень з етики враховується:

- рівень оволодіння знаннями про людину та моральні взаємини в суспільстві, основні моральні норми і цінності українського суспільства та людства, правила етикету, правила культури поведінки;
- рівень умінь керуватися в поведінці моральними нормами та цінностями, виявляти дружелюбність, ввічливість, повагу й чуйність до інших, толерантність та милосердя;
- рівень оволодіння практичними вміннями та навичками позитивного ставлення і мотивації до застосування моделей поведінки, орієнтованих на моральні цінності українського суспільства та людства в цілому.

Всі види оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюються за критеріями, наведеними в таблиці.

Рівень навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
I. Початковий	1	Учень /учениця може: <ul style="list-style-type: none"> - назвати одне-два етичних поняття, моральних чи етикетних норми
	2	Учень/учениця може: <ul style="list-style-type: none"> - назвати декілька етичних понять теми, моральних і етикетних норм, правил поведінки; - сформулювати моральну оцінку ситуації чи вчинку на рівні «добре»-«погано»

	3	<p>Учень/учениця може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - двома-трьома простими реченнями пояснити сутність чи зміст етичного поняття; - навести приклади окремих фактів і явищ з моральної практики; - дати власну оцінку окремих фактів і явищ моральної практики (на рівні «добре-погано») і пояснити її 1-2 реченнями; - сформулювати правило поведінки у відповідності до норми моралі чи етикету
II. Середній	4	<p>Учень/учениця може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - репродуктивно відтворити (у вигляді 4-6 простих речень) частину матеріалу уроку; - дати пояснення етичних понять і термінів уроку; - навести приклади морального та аморального в житті людей; - оцінити прості моральні ситуації та пояснити свою оцінку у відповідності до норм моралі; - на елементарному рівні описати ситуацію морального вибору.
	5	<p>Учень/учениця може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відтворити основний зміст навчального матеріалу уроку, відповідаючи на запитання учителя; - визначити окремі ознаки етичних понять; - проаналізувати ситуацію за питаннями вчителя, підручника; - за допомогою вчителя співвіднести ситуацію конкретні вчинки з відповідними нормами моралі й етикету і висловити оцінне судження.
	6	<p>Учень може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - у цілому самостійно відтворити матеріал теми; - охарактеризувати подію, ситуацію, явище з точки зору моральних критеріїв; - правильно вживати етичні поняття і пояснювати їх на прикладах; - використовуючи приклади з історії та літератури, висловити просте оцінне судження про відповідність чи невідповідність поведінки моральним нормам.
III. Достатній	7	<p>Учень/учениця може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - у цілому послідовно, самостійно відтворює матеріал теми; - демонструє розуміння етичної термінології; - дає загальну характеристику етичних феноменів (сутність, прояви, ознаки, приклади); - аналізує етичні судження і наводить приклади, на їх підтвердження чи спростування; - обґрунтовує власну думку, моральну оцінку прикладом.
	8	<p>Учень/учениця може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - значною мірою самостійно опанувати матеріал уроку; - розповідати про етичні феномени, застосовуючи необхідні поняття і терміни; - аналізувати відповідні явища і ситуації суспільного життя, визначаючи ознаки моральної поведінки; - моделює прості ситуації морально-етичного змісту і пропонує шляхи їх розв'язання; - добирає 1-2 аргументи на підтвердження висловлених учителем чи підручником етичних висновків.

	9	<p>Учень/учениця може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оперувати основним навчальним матеріалом, викладаючи його у розгорнутому і згорнутому вигляді; - самостійно аналізувати етичні феномени і робити власні нескладні висновки; - обґрунтовувати власні судження і оцінки за допомогою власних прикладів і аргументів; - порівнювати і узагальнювати окремі явища морально-духовного життя суспільства; - систематизує та узагальнює набуті знання.
IV. Високий	10	<p>Учень/учениця може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - самостійно опрацювати матеріал уроку за підручником; - моделювати морально-етичні ситуації, пропонувати шляхи їх розв'язання і пояснювати їх; - самостійно розв'язати ситуацію морального вибору і пояснити свій вибір, спираючись на етичні категорії; - самостійно оцінити моральні явища; - з незначною допомогою учителя працювати з іншими джерелами інформації етичного змісту (фото, художній текст, усна розповідь); - систематизувати події життя з погляду їх моральної цінності.
	11	<p>Учень/учениця може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вільно викладати навчальний матеріал в усній та письмовій формі відповідно до завдання; - самостійно здобути нескладну інформацію етичного змісту з інших, крім підручника і розповіді вчителя, джерел; - пояснити зміст понять і категорій етики, застосувати їх для аналізу нових ситуацій, зокрема з власного життя; - висловити і обґрунтувати свої думки, оцінки щодо моральної сфери суспільного життя; - самостійно порівнювати й оцінювати моральні явища.
	12	<p>Учень/учениця може:</p> <ul style="list-style-type: none"> - послідовно і логічно викладати навчальний матеріал, застосовуючи і пояснюючи етичні поняття і терміни; - виявляти творчий підхід у розв'язанні ситуативних завдань, оперуючи набутими знаннями і вміннями; - моделювати ситуації морально-етичного змісту, проявляючи гнучкість і мобільність, здатність упереджувати і вирішувати конфлікти; - оцінити рівень власної підготовки та підготовки інших учнів з предмету; - підготуватись до уроку, використавши власні джерела інформації

За бажанням користувачів програми у зверстаному вигляді та в брошурах можна придбати у видавництві “Перун”, яке має дозвіл на видрук програм 12-річної школи (2—12 класи). Вони зверстані таким чином, що можуть слугувати календарним планом.

Замовляйте й отримуйте програми за собівартістю у видавництві “Перун”:

м. Київ, вул. Львівська, 25 (у буд. Гімназії східних мов).

Тел. (044) 424-05-57

м. Ірпінь, вул. III Інтернаціоналу, 105/А

Тел. (04497) 5-4-697

www.Perun.com.ua

Книга-поштою та відділ реалізації:

08200, Київська обл., м. Ірпінь,

Тел. Факс (04497) 6-00-54, 5-46-97, 6-02-02

Наша поштова адреса: 03055 — Київ, а/с 242. Бусел В. Т.